SIMPLICIVM
MEDICAMENTORVM
EX NOVO ORBE DELATO-
RVM, QVORVM IN MEDICINA
VSVSEST, HISTORIAE
LIBER TERTIVS:

Hispanico sermone nuper descriptus à D. NICO-
LAO MONARDES, Hispalensi Medico:

Nunc verò primùm Latio donatus, & notis illustratus
à CAROLO CLVSIO A.

ALTERA EDITIO,
auctior & castigatior.

Mo. Bot. Garden,

1893

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam, & Ioannem Moretum,

M. D. XCIII.

ILL^{ri} DOMINO

PHILIPPO SIDNÆO EX

ILL^{ma} WARWICENSI FAMILIA,

& Generoso Domino Eduardo Dier ex amplissima Dierorum originem ducentibus,

CAROLVS CLVSIVS A.

OT in me, dum apud vos fui, beneficia contulistis, Illma Domine Sidnæ, ac Generose Dn. Diere (libenter enim coniungo, quos indissolubili veræ amicitiae nodo connexos esse scio) ut ingratitude turpē notam nulla ratione effugere posse credam, nisi quid pro his rependere studeam. Sed diligenter vndique dispiciēti, diu nihil sese obtulit, quod animo meo satisfaceret.

CETERVM sub meum ē Britānia discessum, in librum fortē incidi vestro quidem idiomate cōscriptum, sed ex Hispanico versum, & Generoso Dn. Diero dicatum, qui de Simplicibus medicamentis ex nouo orbe delatis agit, Auctore NICOLAO DE MONARDES Hispalensi Medico.

Cuius duas priores partes Latinas ante octennium feci, & in vnum volumen, quod eadem capita in secunda interdum repeteret,

ret, contraxi. Tertiam cum seriùs ab Auctore conscriptam hætenus Latine loquentem minimè audiuerimus, operæ pretium me facturum existimaui, si Latio donarem.

HISPANICVM igitur exemplar C. V. Hectoris Nuñez Londinensis Medici operâ nactus, dum in Belgium properâtem aduersi venti Grauesendæ aliquamdiu detinēt, & in medio etiâ æquore naui, qua vehebar, cursum impediunt; vt istius moræ tædium fallerem, tum istic, tum inter nauticos clamores Latinum feci, seriē capitum (quorum nonnulla non infrugiferis, vt spero, annotationibus illustraui) ferè ubiq. immutans, rerum, quæ in iis continentur, simili natura ita postulante.

QVEM ingenioli mei atque industriæ fœtum, vt aliquam grati animi demonstrationem præberem, vestro nomini dicare volui, certò mihi persuadens, eum vobis gratiorem futurum, quàm aliud quiduis quod à me proficisci queat.

DEVS utrumque diutissime incolumem seruet, ad Britannici regni decus, & publicam eius utilitatem. Francoforti ad Mœnum, x. Cal. Octobr. M. D. LXXXI.

SIMPLICIVM

MEDICAMENTORVM

E NOVO ORBE DELATO-

RVM LIBER TERTIVS.

De Canella noui orbis.

ANNO Domini quingentesimo quadragesimo supra millesimum, Franciscus Piçarrus fratrem Cōsaluum regioni Quito prefecit: ad quam alacri animo profecti sunt Hispani, quoniam eadem operā illam petebant provinciam quæ à Canella nomen sumpsit, Quito vltiorem. Maxime celebris erat inter Hispanos Canella rumor, quoniam magni rem esse pretij ab Indis intellexerant.

ITER itaque Cōsaluus Piçarrus instituit cum ducentis Hispanis: quod cum asperum esset, & annona difficultas ubiq; premeret, non sine magnis molestiis in eam provinciam pervenerunt in qua Canella nascitur, ab Indis Cumaca appellatam, & sub æquatore sitam.

Cumaca
provincia.

PORRO arbores quæ Canellā ferunt, media sunt magnitudinis, et immortalis coma prædita, uti reliquæ Indicæ arbores, foliaq; habet laurinis similia: fructus est paruo pileo seu petaso forma similis, ea latitudine qua nummus Hispanicus octo regalib. æstimatus (qui Germanici taleri amplitudinem æquat) interdum etiam maior, intrinsecus & extrinsecus ex purpura nigricans, interius laevis, foris asper, cuius margines crassitie iam dictum nummum æquant, summitas verò longè superat, & pediculo prædita est, unde ex arbore dependet: gustatus eandem saporis suauitatem et odoris fragrantiam habere de-

Canellæ hi-
storia.

re de-

reprehenditur quam legitima Canella ex Orientalis India delata, cum nonnulla adstrictione coniunctam: in pulverem tritus, & edulis inspersus, eandem illis saporis et odoris gratiam conciliat quā Indica Canella: arboris cortex, qui crassus est, nullum Canella spirat odorem, aut saporem refert. An interior tenuiorq; membrana simile quid obtineat, me latet: nam crassiorem dumtaxat corticem ipsumq; fructum vidi. Folia trita tenuem quandam Canellæ odorem spirare ferunt: sed primaria vis in solo fructu consistit, contra quam in Orientalis India Canella, quæ omnem odoris & saporis gratiam in cortice obtinet, ut omnibus notissimum. Verum quidem est alteram alteri prestare, quoniam (licet eiusdem generis sint omnes arbores quæ Canellam ferunt) aliæ tamen tenuiore cortice præditæ sunt, qui magis commendatur; aliæ crassiore, qui superiori bonitate cedit.

Cassia.

Cinamomū.

Cassia lignea.

Hinc factū est ut nonnulli Canellam in varia genera distinxerint, videlicet in Cassiam, in Cinamomum, & in Cassiam ligneam, cum tamē vnius arboris genus istos cortices proferat, et sola loci varietas faciat alterā alteri præstantiorem: itaq; Cassia & Cinamomum solis nominibus differunt, cum utrumque Canella tenuior & præstantior sit: eam ob rem, ubi Cassia præscripta inueniatur, Cinamomum substitui potest, & è contra.

Canella Peruanæ facultates.

UTILIS porro ad multa est noster hic fructus Canella vocatus: nam in pollinē tritus ventriculum roborat, flatu discutit, oris foetorem corrigit, & ad ventriculi dolores præstans est remedium: cordi prodest, & colorem faciei commendat: pultibus & cibis veluti Canella inspergitur, quoniam iisdem facultatibus præditus est: è vino aut aqua ad eam rem accommoda sumptus, muliebres purgationes molitur.

Calidus est in tertio excessu, & siccus in primo, cum manifesto robore, ob adstrictionem qua præditus est.

* Huius Canellæ meminimus in nostris ad cap. 15. lib. 1. Aromatum scholiis, ex Francisco Gomara & reliquis qui Peruanam historiam descripserunt.

DE CASSIA SOLVTIVA CONDITA.

CASSIÆ solutivæ flores & folia videre cum cepere, quandoquidem eius fructus nobis adeo cognitus est, sicca tandem accepi.

EST autem folium pyri folio ferè simile, flos verò exiguus, albus, quinque foliis constans, qui etiam resiccatus utcumq; suavem spirat odorem. Ex parvo illo flore enascuntur oblongæ illæ Cassiæ siliquæ (quarum nonnullæ quatuor palmorum longitudinem æquant) universo orbi adeo notæ, atq; illi ex hac nostra urbe communicatæ, ob ingentem navium, quæ eam inde aliò vehunt, quantitatem. Initio aduehebatur ex Alexandria Ægypti, deinde Venetiæ, unde universo orbi cõmunicabatur: at nunc postquam ex S. Dominico & S. Ioanne de Porto diuinitate ad hanc ciuitatem aduehi cœpit, universo deinde orbi ipsa subministravit, quoniam quæ in nostra India prouenit, melior & maioris efficacia censeatur, quàm Orientalis. Recens nata antè quàm iustam magnitudinem consequatur, semper virent, & gustu sunt aspero, quemadmodum immatura ceratia, deinde maturari incipientes rubescunt primùm, atque postea nigrescunt; quoq; atriores fiunt, maturiores & dulciores euadunt: etenim ea quæ atrum colorem nondum adeptæ sunt, sed nonnihil adhuc rufescunt, immaturæ sunt: atriores autem, lauiore, & grauiore reliquis præferuntur.

Cassia solutivæ historia.

Peruana Cassia Orientali præstantior.

Cassia delectatior.

PORRO huius flos duobus modis condiri solet, nempe aut cū saccharo tritus, rosati sacchari modo, vel flos integer saccharo exceptus & unà coctus: utraq; ratione bene sapit, et sine molestia euacuat, sumptus ad duarum aut trium unciarum pondus, ut sapius sum experitus: si quod est vitium, in eo admittitur quod viliore saccharo

Cass. flos conditus.

charo excipiat: nam si selectiore saccharo condiretur, non dubium est quin præstantior esset, gratiorisq. saporis. medicamentum est delicatioribus conveniens, nam eosdem effectus præbet quos ipsa fructus pulpa.

Cass. renella
condita.

Conditur etiã tenella et recens nata siliqua saccharo primũ excepta & decocta: decoctione enim & saccharo tollitur illa asperitas & adstrictio qua prædita sunt, tenerioresq. & palato longè gratiores fiunt: ea sine molestia ventrem emolliunt, & sine ipsis symptomaticis & torsionibus quæ medicamenta purgantia cõsequi solent: nam neque palato ingrata sunt, & purgationem facilius molliunt. Dosis est à duabus uncis ad tres: sapius eas cum felici successu dedi, & ipse sumpsi cùm ager essem.

Multa istarum siliquarum conditarum dolia singulis annis ex S. Dominico, & Portu divite aduehuntur.

Reliquæ siliquæ plenam maturitatẽ adeptæ præstantissimum sunt (hactenus quidem notum) pro suo genere purgans medicamentum, quodq. facilius securiusq. euacuet, uti non modo medicis, sed & aliis omnibus perspectum est: nam ea nocumenta & symptomatica non adfert quæ alia purgantia medicamenta cõsequi solent, sed benignum est, & inter benigna maxime benignum, cuius facultates & naturam peculiari capite prioris libro descripsimus: hæc autem nunc refero eius dumtaxat rei gratia, ut foliorum & florum recens à me acceptorum mentionem facerem.

Cass. fumen-
da ratio.

CETERVM eos qui Cassiam solutivam ad ventrem leniendum, & euacuandas feces prescribunt, admonitos volo, eam brevi admodum spatio ante prandium sumendam esse, nempe ad summum dimidia hora, quoniam cum cibis mixta, simul cum illis facultates exerit, eaque ratione facilius & sine molestia opus suum molitur; quod minime facere potest quæ duabus aut tribus horis ante cibum sumitur, ut hodie vulgò fit, quoniã cibi sumptionem dif-

nem differēdo, peragere suum opus cupit; & cū sit admodū debilis, omnino in vapores resolvitur, qui per vniuersum corpus sese diffundunt; & si diutius cibus differatur, in alimētum conuertitur, quod multorum annorum, quibus medicinā feci, experiētia didici: propterea semper illam solūmodo dimidia ad summum hora ante cibum exhibere soleo, facileq; operatur: si verò multis horis ante cibum detur, parum admodum euacuat.

PURGANTIA verò medicamēta cum cibus permisceri, praeceptum est Hippocratis multis locis, atq; etiam Galeni in cōmentariis: verum quidem est multis horis ante cibū dari solere, quando non euacuare, sed vapores duntaxat per renes & reliquum corpus diffundi cupimus.

DE FICV PERVANA.

Ex Hispania ficus arbores in Peruanas provincias delatae sunt, ubi adeo feliciter creuerunt, ut nunc maxima istic illarum sit copia, quae plurimos eosdemq; optimos fructus gestant.

PORRO in eodem regno insecta quaedam reperiuntur aranea appellata, eo quod, ubicumq; fuerint, sua retia texant Hispanicarum aranearum modo. Magna sunt ea insecta, malum aureum amplitudine aequantia, adeo virulenta ut eorum ictus ingulent, nisi efficaci remedio succurratur: nam si diutius differatur, & subeat virus ad cor, praesens mors consequitur, nec vlla remedia prosunt: miram autem in ficu vtilitatem experti sunt, si, quotquot icti fuerint, statim ad eam confugiant, et lac ex ficu foliis manas, bis aut ter in vulnus instillent: nam venenū ex ictu in vulnere relictum omnino extinguitur, tollunturq; dolores & symptomata succedentia, solo vulnere relicto, quod cū sit exiguum, facile curatur: diu tamen apertum conseruare solent. Atq; ut praesens semper adesset hoc remedium, voluit Deus ut ficus nunquam istic folia deponerent, sed perpetuò virerent.

Aranea Peruana.

Foliorum ficus lactis vtilitas.

DE ARBORIS CORTICE AD
RHEVMATISMOS VTILI.

Cortex ad
rheumatif-
mos utilis.

INTER reliqua mihi ex Peru missus est crassus qui-
dam cortex, quem ex vasta arbore ulmo simili cum am-
plitudine tum forma detractum ferunt.

Nascitur ad ripas fluminis cuiusdā vigintiquinque
leucis à Lima distans: nec alibi in India facile reperias.

INDI capitis deflexionibus, rheumatismis, aut alio-
qui capitis grauedine laborātes, huius arboris corticem
in tenuissimum puluerem comminuunt, & naribus im-
ponunt: humoribus enim insigniter eductis, liberantur:
quod verum esse nos ipsi experti sumus.

Secundum caloris gradum excedere videtur.

DE PACAL.

Pacal.

AD eiusdem fluminis ripas nascitur altera arbor
quam Indi Pacal vocant, iam descriptā multo minor.

Eius faculta-
tes.

HVIS ligni vsti cineribus cum sapone mixtis, fn-
di ad tollendos vel foedissimos lichenes vtuntur, vel in
capite natos, vel reliquas corporis partes occupantes: sed
& vetustas cicatrices emaculare dicitur.

Paululum huius ligni etiam accepi, cuius facultates
experiemur.

DE STROBILO SEV NVCE PINEA.

Strobilus
Peruanus.

NVX pinea celeberrimus est totius Indiae fructus cum
apud ipsos Indos, tum apud Hispanos. Pineae verò nucis
nomenclaturam sibi adsciuit, ob eam quam cum nostra-
tibus pineis nucibus similitudinē habet: nam licet lauis
sit, vestigia tamen per vniuersum corpus sparsa habet
instar pineae nucis: forma est eius generis cyphi quem
vulgo imperialem vocant, laxiore ventre & angustiore
ore, ex quo surculi seu germina nascuntur, quae foliorum
vicem praebent, & fructum aspectu pulchriorem red-
dunt: terra committuntur haec germina, atque ex iis na-
scuntur stirpes, pineas nuces ferētes, quae tamen singula
vnicuique

unicum duntaxat fructum in fastigio gestant, viridis primum, deinde per maturitatem aurei coloris, pulpa interiore alba, & fibrosa, atque in ore liquescente, gratissimi saporis, numerosis tamen seminibus fuscis per totam pulpam sparsis, quæ reici oportet dum fructus editur: odor eius mali Persici quod à cotoneo malo cognomen sumpsit, adeò validus, ut unicus eius fructus totum cubiculum, in quo repositus, suo odore replere queat.

STOMACHO utilis esse censetur, item cor roborare, languentem appetentiam excitare. Eius facultas. Vulgaris est per tes. uniuersam Indiam, & magnæ apud incolas existimationis: editur prima mensa, & in pomeridiano æstu, nam frigidus esse perhibetur.

Siccus ad me perlatus est & conditus: siccus, ut illius formam contemplerer, duntaxat utilis fuit: at conditum grati saporis deprehendi, tametsi asperiusculum: immaturum, dum condiretur, fuisse arbitror.

* Hunc fructum luculenter descripsit Ouedus sub Iaia-ma nomine, cuius historiam ex nostris in cap. 9. secundi Aromaticum libri notis pete.

DE GVAYAVIS.

E' Continente etiam pertulerunt semen fructus illius adeò apud Indos & Hispanos celebrati, quæ Guayauas appellant.

ARBOR est mediocris magnitudinis, ramis sparsis, Guayauas historia. folio laurino, flore cædido, aureæ mali floribus similis, aliquanto tamen maiore, odorato: facile nascitur, quocunque loco seratur, adeòq. luxuriat & serpit, ut in terra vitiorum numero habeatur, nam plurimorum agrorum gramen, quod depasturi essent greges, corrumpit nimio uti rubi implexu: fructus nostris malis similis est, eorum magnitudine quæ ab Hispanis Camuelas vocatur, viridis initio, & per maturitatem aureus, pulpa interiore alba, interdum etiam rosea: diuisus quatuor cõcamera-

tiones aut vascula habere conspicitur, in quibus semina reconduntur, mēspilorum seminibus similia, durissima, colore fusco, omnino ossea, medulla & saporis expertia.

Guayanas
facultates.

Fructus edi solet prius demto cortice, palato gratus est, sanus et facilis cōcoctionis: viridis in alui profluviiis utilis est, nam valde adstringit: prematurus alnum solvit: at medius, hoc est, neq; immaturus neque prematurus, si affetur, valentibus & agris confert, nam ea ratione paratius, sanior est, graviorisq; saporis: prestantior autem is est quem domestica et culta arbores ferunt. Foliorum decocto Indii utiliter tumentia crura lauant, eodem lienis obstructions tolluntur.

Fructus frigidus esse videtur, propterea febricitantibus assatus datur. Vulgaris est per univēsam Indiam.

*Huius fructus meminit Gomara hist. general. cap. 67. Varia sunt, inquit, Guayanos genera, eademq; varietas est in fructu, qui plerumq; pomis Hispanicis Camuefas appellatis similis est, modò rotundus, modò alia forma, omnino viridis, foris coronatus ut mēspila, intus albus aut rubescens, in quatuor partes divisus quemadmodum inglandes, & in singulis partibus multa grana continens. Maturus sapidus est, immaturus verò asper, & adstringens Sorborum modo. In nimium maturo color perit & sapor, vermesq; generantur.

Meminit & Ouiedus Indicæ historiæ lib. 9. eiusq; luculentiam habet descriptionem.

DE CACHOS.

MISSVM præterea mihi fuit planta semen, plurimè apud Indos æstimationis, Cachos vocata.

Cachos hi-
storia.

NASCITVR arbusi modo, insigni virore prædita est, foliorotundo & tenui: fructum fert malo insano similem, altera parte sessilem, altera turbinatum, cinerei coloris, grati saporis & acrimonia expertis, minutum admodum semen continens. Invenitur duntaxat in Peruanis montibus.

Cachos fa-
cultates.

MAGNÆ est apud Indos, ut dixi, æstimationis, ob insignes eius facultates. Nam urinas ciet, arenulas & calcu-

calculus in renibus pellit, quodq; præstantius est, illius usu calculi in vesica comminui ferunt, si mollis adhuc sit, vllisque medicamentis comminui queat: eiusq; rei tam multa proferunt exempla, vt admirationem mihi pariatur: nam ea est mea opinio, vesica calculus bandquam expelli posse, solamq; exemptionem illius remedium esse, nullum autem medicamentum adeo efficax esse, vt eum cōfringere valeat: aiunt tamen illius semen tritum ex aqua aliqua ad eam rem vtili sumptum, calculus in lutum dissoluere, quod excretum denuo concreseat, & in lapideam duritiem conuertatur.

ADOLESCENTEM vidi cui hoc obtrigisse scio. Is cum vesica calculo torqueretur, idq; à lithotomis, qui calculus deprehenderant, intellexissem, & ex symptomatis quæ patiebatur agnoscerem: hominem veris initio ad fontē, qui de petta cognominatur, ablegavi; vbi cū duos menses hæsisset, à calculo liber rediit, & omne lutum, quod paulatim eiecerat, denuo in lapidea fragmenta concretum secum in charta detulit.

Pauculum semen quod habemus terra committimus, & si nascetur, vitemur, vt eius facultates, quas in hoc morbo adeo prædicant, experiamur.

DE FRUCTV SUB TERRA NASCENTE.

MISSVS etiā est ex Peru fructus sub terra natus, Fructus sub
terra nascēs. pulcher admodum aspectu, & grati saporis, qui & radice caret, neque aliquam plantam profert, aut ab vlla planta producitur, sed solummodo sub terra enascitur quemadmodum tubera: dimidij digiti magnitudinem æquat, rotundus est & cōtortus, & affabre elaboratus, coloris spadiciei, nucleum intus continens, resonantem dum siccus est, amygdala similem, cortice fusco, intus album, & in duas partes diuisum, vt amygdala. Grati saporis est, & auellanam gustu refert.

INVENITVR apud flumē Marañon, nec vsquam

alibi per vniuersam Indiā: editur recēs et exsiccatus, sed
torreri præstat: adponitur secundis mensis bellariorū lo-
co, quoniā ventriculum admodum exsiccatur & roboratur:
sed si liberalius edatur, capitis grauedinem generat.

Eum admodum æstimant Indii & Hispani, nec im-
merito, quoniam eos, qui ad me missi sunt, degustās, gra-
ti esse saporis deprehendi.

Temperatus esse videtur.

* **V I D E T U R** is fructus quem Lælius Americanæ histo-
riæ cap. 13. describit his verbis:

Habent præterea Brasiliiani fructus quoddam genus sub ter-
ra Tubertum modo nascens, ab illis *Manobi* appellatum: tenui-
bus filamentis simul cohærent isti fructus, ac nucleum conti-
nent domestica auellana haud maiorem, eiusdemque saporis,
cinerei tamen coloris, tenero vt Pisorum siliqua cortice: an
verò folia semēve proferant, ignorare me fateor, licet fre-
quenter fructum ederim.

DE FRUCTU LEUCOMA NUNCUPATO.

ARBORIS etiam fructum inde accepi quem Indii
Leucoma nuncupant: similis est nostrati castaneæ et co-
lore & magnitudine, tum etiam sessili illa & albicante
parte quam castaneæ obtinet: prægans esse videtur, sed
quoniam binos dūtaxat accepi, confringere nolui, cū al-
terum seuerim & non prodierit, alterū in aliud sationis
tēpus seruem. Arbor, in qua prouenit, vastæ est magnitu-
dinis, materiæq; firma & robusta, folia Arbuti obtinet.
Fructū edulem gratiq; saporis esse aiunt, et alui proflu-
uia sistere, quoniam adstringit: temperatum asserunt.

DE SAPONARIIS SPHÆRVLIS.

CAPSULA mihi missa fuit subere contexta, plena
spherulis admodum rotundis & nigris atq; splendēti-
bus, sic vt ex ebēno confectæ viderentur. Eæ verò consta-
bant ex fructu in pumila arbore nascēte magis incurua
quàm recta, veluti *Ruscus*, cuius folia filici sunt similia.
Ferunt ij frutices rotundum fructum nucis magnitudi-
nis, lenta quadā pulpa repletum; qua sublata, relinquitur
sphaera

Leucoma
fructus.

Saponarij
globuli.

sphæra quedã maximè rotunda, coloris nigri, adeò dura, vt nisi malleo aut alia quapiam re solida & dura confringi ne queat.

SAPONIS vicem præbēt hi fructus, quoniã si binis aut ternis cū calida aqua vestes eluātur, multo nitidiores redduntur, quàm si saponis librali pondere elotæ forent: plurimã etenim spumã excitant, eosdemq; effectus præbent quos sapo, paulatim liquecētes, donec solæ sphærulæ supersint, quæ nucleus sūt huius fructus: perforatur deinde hæ sperula, fiuntq; ex iis precatorie coronæ adeò elegātes, vt ex ebēno cōfectas dicas, tū diutini vsus, quoniam difficulter confringūtur. Est verò is fructus adeò amarus, vt nulla quadrupes aut avis eum degustent.

Aliquot ex iis terræ creditæ, mihi natæ sunt, folia gestantes admodum elegantia & viridia; paruulas adhuc plantas fructum suo tempore prolaturas existimo.

* DESCRIBIT hunc fructum Qui edus Indice historię lib. 9. Sūt, inquit, in his insulis [Hispaniola videlicet] & continenti quedã arbores, quæ à precatoriis sphærulis & à sapone cognomen acceperunt, quarū folia filicis folia non nihil referunt, licet minora sint. Celsæ sunt & formosæ, fructū ferentes auellang aut cerasij magnitudine, corolla insignitum, minimè edulem, qui sole exsiccat subflauū colorē retinet. is officulum intus continet globulo bombardario æqualem, rotundum, nigrum; at si solis radiis opponatur, subrufum, quod semen exiguum & amarum habet. Ex his officulis perforatis fiūt precatorie corollæ, non inelegantiores quàm si ex ebēno cōfectæ essent, imò iis præstant, quòd leuiiores sint, & minus fragiles. Fructu integro cum aqua calida panni expurgantur perinde atq; sapone: at si quis frequētius eo vtatur, pannos vrit & corrumpit: semel duntaxat necessitatis causa eluisse sufficiat. pulpa officulum ambiens ea est quæ saponis vicem præbet.

DE GRANADILLA.

ALLATVS mihi ex continenti herba fructus est, Granadilla, quæ in Peruanis montibus, vbi sponte nascitur, Granadilla appellatur, quod nomen illi imposuerunt Hispani ob similitudinem quam cum nostris malis granatis habet, nam eiusdem ferè est amplitudinis, atque etiam coloris,

loris, quando maturus est, nisi quod corona careat: nunc in siccato, si agitetur, sonitum edit semen intus occlusum, pyri semini simile, aliquanto maius, tuberculis quibusdam eleganter elaboratum & aspectu iucundum: pulpa candida est, & saporis expers.

Eius histo-
ria.

PLANTA hunc fructum ferens *Hedera* similis est, eodemq; modo repit & scandit, quocunq; loco ponatur. Elegans est cum fructu onusta conspiciuntur, propter eius amplitudinem: florē habet alba rose per similem, in cuius foliis aliqua veluti passionis Christi figura delineata conspiciuntur, quas magna diligentia istic pietas existimes, eam ob causam elegantissimus est flos: fructus ipse sunt granatula iam dicta, quae matura acidulo liquore abundant, & semine plena sunt: aperiuntur ut oua, & liquor ille cum magna voluptate sorbetur cum ab Indis tum ab Hispanis: nec, etiam si multos sorbeas, ullam ventriculi grauedinem, sed potius aluum emollitam sentis.

Herba rara est, quae duntaxat vno in loco inuenitur. Fructus temperatus esse videtur, & aliquantulum humidus.

***GRANADILLAE** etiam meminuit Petrus de Cieça, parte prima Historiae Peruanæ cap. 18, his verbis:

Amplam istam vallem de Lile dictam, in qua oppidum Cali, mediam secatur flumen, cuius ripae abundant fructibus eius loci, inter quos grani admodum saporis & iucundi odoris est *Granadilla* nuncupatus.

DE GINGIBERE.

DOMINVS Frācisus de Mēdoza, Proregis Antonij de Mendoza filius, in noua Hispania caryophyllos, pepper, gingiber, aliāque aromata ex Oriētali India delata cōseuit: sed ipso ē vniis sublato, intermissa est ea negotiatio: solū gingiber remāsit, quoniam feliciter enatum est: inde fit ut ex noua Hispania, & aliis Occidētalibus Indiae locis, viride & siccatū vti ex Oriētali India deferatur.

EST Gingiber plāta foliis Iridis, at paulo angustioribus si-

buis si-

Gingiberis
historia.

bus similiterq; virentibus prædita: radices, uti notū est, alia aliis maiores, quæ virentes aut recētes nulla vrente facultate pollent, ideoq; in frustra concisa acetariis iniiciuntur, ut iis saporem & odorem concilient: feritur semine aut tenuiore radice, nam utraq; modo facile augetur: cū ad iustam magnitudinē excreuit, eximitur, & in umbra siccatur, ubi nullam humiditatem adquirit quæ eam corrūpere queat, propterea luto oblinitur.

Adfertur condita, tametsi & hic probè condire norint siccam, quæ tamen prius iuxta locum iuncis & scirpis consitum sepulta fuerit (quoniam ea ratione tenerescit) aut calida aqua sæpius lota & macerata sit, donec mollescat: addito enim deinde saccharo conditur quemadmodum viridis.

MAGNA facultate aromatica & insigni acrimonia prædita est hæc radix, admodum calefacit, ventriculo confert, eiūsq. dolores è frigida causa aut flatibus obortos tollit, eosdē effectus cum pipere præbet: sapore cibis, quibus inspergitur, cōciliat: multis medicamentis adiicitur, ut ea corrigat, & eorū malitiam leniat: propterea Turbith et Agarico admiscetur; illis etenim vehiculi loco est, ut facilius suas facultates exerant: cōcoctionem iuuat, ventriculum roborat, et naturalem calorem auget: languentem ciborum appetentiā è frigida causa natam excitat, ad quem effectum maxime confert condita manè sumpta: colorem faciei præterea cōmendat, eademq. omnia præstat quæ piper, & ferè similis est temperamenti.

Gingiberis
facultates.

DE INDICO RHABARBARO.

E Continenti, radice, quam isti Rhabarbarum vocant, fragmentum mihi allatum est, quod certè omnes eas notas habet, quas Orientale Rhabarbarum obtinet.

Rhabarbarum
Peruanum.

Rotundū est, & cortice fusco præditum, interiūs rubet, & cū frangitur, candorem quendam permistū ostendit, croci modo tingit, & amarū est: scire cuperem qua-

lia folia obtineat, ut observare possim an similia sint iis quæ habet ea planta, quæ multi in Hispania hoc nomine seueriūt, Rumicis folia obtinētem, cuius genus illā esse existimo, quoniā secundus rumex rubentē habet radicem.

Folia eius Rhabarbari, quod Rumicis genus existimo, diu cocta vehementius purgant quàm radix, atque asserit Dioscorides omnia Rumicis genera aliū insigniter emollire.

EST porro Rhabarbarum præclarum medicamentum, & summa commēdatione dignum: maxime etiā illud extulerūt quotquot illius historiā prodiderunt (solutiū intelligo, quo purgare solemus, nā aliud Græcis cognitum fuit) adeo, inquam, nobile medicamentum est, ut cum omni securitate, omni tempore, & omni ætate exhiberi possit: bilē præsertim & pituitā purgat, iecur roborat, eiusq. veluti anima est, obstructionibus liberat, icterū soluit, sanguinē expurgat, simulq. nobiliores corporis partes roborat: itaq. securē in cordis morbis exhibetur: aliquot eius fibre manē sumptæ, diuturnos & difficiles hepatis, splenis, internarūq. partiū morbos curant, hydropicos inuāt & cachecticos bonūq. colorē cōciliant.

Calidum & siccum est in secundo gradu, & terrestribus quibusdam partibus præditum, quæ illi adstrictionem & robur conciliant.

DE CARLO SANCTO.

SECUNDO libro de facultatibus radis quiusdam è noua Hispania delatæ, quam Carlo sancto vocabant, egimus: eandem nunc magna veneratione & æstimatione proxima nanium quæ huc appulerunt classe attulerunt, atque Indicam radicem nuncuparunt: tantas verò eius facultates tum experiētia comprobatas habent, tum obseruarunt præter eas quas antè descripsimus, ut plures de Roremarino celebrari non soleant.

EA in puluerem trita & puerperis, quæ obstetricum negli-

Rhabarbari
legitimi
haus.

Carlo san-
cto.

Indica radix.

Eius faculta-
tes.

negli-

negligentia animi deliquium patiuntur, propinata, plurimum prodest sudorem prouocando, ut liberentur. Idem puluis ex vino aut florum malorum aureorum stillatitio liquore datus, mulieribus, quæ partus difficultatibus laborant, magnam utilitatem adfert.

Monachus quidam vetriculi debilitate laborabat, cum ex frigidorum humorum abundantia, tum imbecillo calore naturali, sic ut nec cibum concoqueret, sed is corrumperetur, & in magnos flatus conuerteretur: has radices cum ex sua opinione in aqua decoxisset & arçaparilla modo, decoctum multis diebus continuis in prandio & cena hausit; quod illi adeo feliciter cessit, ut & vetriculus roboraretur et cõcalesceret, eademq. opera cibos postea probe cõcoqueret, acidis nidoribus liberaretur, & flatus cõsumeretur. Aliud præterea consequutus est nõ speratũ auxiliũ: nã hernia (qua per multos annos laborabat, sic ut braccis & ligationibus quasi semper uti cogeretur, nec nisi certis quibusdã interuallis eas deponeret) liberatum se sensit, cum bimestri huius radices decocto usus fuisset, nec braccas amplius adposuit, sed sine illis incessit.

Vtile est huius radices decoctum ad os colluendum: nam gingiuas roborat, dentes à corruptione conseruat, atq; si iam corrumpi incipiunt, ne latius malum serpat, impedit.

SED aduersus hoc malum habeo remedium multis iam annis à me expertum, nempe ut perpetuo aceti scilicet, & aqua è rosarum calycibus stillatitia aquis partibus os colluatur: nam certissimum est, dentes eo medicamento subinde collutos à putredine liberari, & si ea iam adsit, ne latius serpat, prohiberi.

Gingiuarum
laborantium
remedium.

DE CARDIVS.

UT huius plantæ miram formam conspicerem, ad me perlata est.

Est verò Carduus quidam * cerei funalis magnitudine octo angulis constans, & cerei modo striatus.

Carduus
Peruanus.

FACULTATEM habet vulnera curandi, quoniam recens tritus, & vulneribus impositus, ea curat, nullo adhibito alio medicamento: quæ profecto ratione mihi perutilis fuit, cum me ex eius spinis una pupugisset, quas validas & acus modò pungentes habet.

Planta videtur peregrina.

**H v r v s* Cardni iconē Perna & Lobelius in doctissimis Adversariis exhibuerunt: cum noster Morganus etiamnum apud se seruat, atque superiore æstate anno videlicet 1581. apud ipsum vidi, octogonum, caniculatum, rigentibus & firmissimis acutissimisque spinis per certa intervalla præditum.

DE HERBA SOLIS.

INSIGNIS est hæc planta: & licet iam mihi sit missum illius semen; aliquot tamen anni sunt, quòd herbam apud nos aluerimus.

PLANTA est extremæ magnitudinis, nam duabus lanceis altiore eam vidi: nec minùs admiratione dignus est eius flos, quandoquidem magnitudine & elegantiâ reliquos quos unquam viderim flores superat: nam lancea amplior est. variisque in medio coloribus est insignitus: perticis opus habet quæ eam sustineant dum crescit, aliqui caduca est: eius semen melopeponum semina refert, pauloque maius est: perpetuò ad Solem sese obuertit hic flos, eamque ob causam ab ipso nomen adquisiuit: multi tamen alij flores atque plantæ Soli se etiam obuertunt. *Hortos exornare mihi videtur.*

**I A M* multis annis per vniuersam ferè Europam vulgaris notitiæ est hic flos, qui duorum generum esse videtur: nam vnus planta multis interdum ramis prædita est, totidemque flores producit; alia singulari caule cõstat, & vnicum fert florem.

Tametsi verò & Dodonæus & alij hanc plantam luculenter descripserint: nemo tamē, mea opinione, plenius Fragoso in suis Rhapsodiis, qui, enumeratis primùm variis eius appellatibus, de ea ita scribit:

Semen caloribus satum paucis horis prodit, & tanta velocitate adolescit, vt sex mensium spatio lanceæ altitudinem superet, & quibusdam locis altissima euadat, præsertim si terra pingui bene stercoreata & vmbrosa feratur.

Expe-

Herba seu
flos solis.

Experientia docet annuam esse, vnicaulem, siue ramis, foliis Cucurbitæ haud absimilibus, magis tamen mucronatis, & cordis formam referentibus. Extremo caule fert fructum liquida resina plenum, simili Abiegnæ, sed suauioris odoris: caule autem vulnerato exstillat quidam liquor, qui solis & aëris calore veluti gummi concreuit; is liquida resinæ superiori permixtus, aut igni adnotus, perinde gratum ferè spirat odorem atque Anime.

Mira est huius plantæ natura, vt ad Orientem solem caulis fastigium conuertat, quasi eum salutans, illoque altius subeunte, caput etiam attollat, eoque statu permaneat, donec sol occidat, tum enim ad eum sese etiam conuertit quasi comitum petitura, deinde denuo attollitur vsque in sequentem diem.

Oleracei generis est, gustataque bene capit: itaque folia demptis pediculis, & aspera illa lanugine panno deterfa, edi possunt: incisa enim oleo, sale, & aromatibus inspersa, deinde fictili lento igne cocta, non iniucundum præbent edulium. Sed & fructus, seu caput tenellum adhuc, sublata illa lanugine, quæ semen, quemadmodum in Cinara, contegit, multo gratius est palato quam vlli cardui. Experimento probatum, hanc plantam, præsertim verò caput, maxime Venerem proritare: id magna est amplitudine, vt sciunt qui vel suis hortis vel fictilibus alunt, semenque fert numerosum, eodem ferè ordine dispositum quo apes suas cellulas struunt.

Itaque magno in pretio habenda, quandoquidem resinosam lachrimam, & delicatum gummi producit, eduliumque est & potio: nam tanta humiditate prædita est, vt tenelli illi pediculi qui folia sustinent, manducati, multum succum præbeant. Caulis præterea crassus & nodosus struendo igni utilis: nam resinosus ille liquor, & ferulacea concauitas faciunt vt tanquam teda ardeat.

DE FLORE SANGVINEO.

SEMEN ex Peru delatum terra commisi, vt eius ^{Flos sanguineus.} elegantiam potius conspicerem, quam quòd vlla medica facultate præditus sit.

IPSA planta duos circiter palmos assurgit, ramis ^{Eius historia.} rectis, quos ambiunt rotunda & tenuia folia admodum virentia: flores in summis ramis nascuntur aureo admodum colore fulgentes, quinque foliis constantes, in quorum singulis sanguinea & maxime rutilans macula impressa est, oblongo cucullo extremos flores occupante, &

te, & longè prominente. Elegans est flos, ad pensiles hortos exornandos aptissimus: nam & semine & surculis facillimè nascitur. Gustatus eodem sapore & odore quo nasturtium esse deprehenditur: insigniter calidus est.

a VIDE TUR id Connoliogenus, cuius fructus *xperatidos* formam referens ex Hispaniis *Matucos de las Indias*, h. e. Nasturtij Indici nomine mitti solet: cuius legitimam iconem ex C. V. Ioach. Camerarij Commentariis petere licet. Primum illam siccam ante multos annos communicavit Illustris vir Dn. Augerius Busbequius, Cæsari à Consiliis, & Sermae Reginae Elizabethæ, Caroli 1^{xi}. Gallorum Regis viduæ, Aulae Præfectus, ex Hispaniis delatam. Deinde mihi & multis aliis semine nata est, frequentibus sarmentis periticas scandens, foliis asari modo orbiculatis, nunc minoribus, modò amplioribus, præsertim si fertile solum nata sit: flore admodum eleganti, aureo, Persicariæ siliquosæ (quam vulgus, Noli me tangere, appellat) florem nonnihil æmulante, sed ampliore, quinque foliis constante, quorum terna inferiora, qua umbilico adhærent, tenuia admodum & angusta, atque ubi in latitudinem sese expandere incipiunt, multis barbulis hirsuta, singula verò circa ungues purpurescente macula infecta, & calcari quinque radiis prædita, in longum protenso, qui rarissimè apud nos ad frugem peruenit. Surculi terræ commissi satis feliciter proueniunt, & in Autumni finem egregiè virent: subsequens tamen hiems plerumque corrumpere solet.

DE PAYCO.

Payco.

S E D & herba quedam ex Perumissa est, istic payco nuncupata, cuius folia plātaginis foliis cūm forma, tum colore sunt similima; quæ siccata, admodum tenuia sunt, & gustata valde acria calidaq; deprehenduntur.

Eius facultates.

E I V S pulvis ex vino sumptus, nephriticum dolorem è flatibus aut frigida causa prouenientem tollit: ipsa verò planta cocta, & emplastri in modum dolenti loco imposita, eundem effectum præbet: quod certissimum esse ipsa experientia didici.

DE HERBA AD RENVM MORBOS UTILI.

Herba renibus utilis.

A L I A item missa est, admodum utilis ad renum affectus è calida causa natos, illito parti dolenti eius succo

cum rosaceo unguento mixto, & foliis ipsius planta superimpositis: in erysipelate & inflammationibus succus impositus valde confert; nam inflammationem tollit, & dolorem mitigat.

SUNT vero ea folia quasi lactuca primùm enata & tenerioris, similique virore prædita, quæ gustata insipida deprehenduntur, sic ut herba perfrigida videatur.

DE LACTUCA SILVESTRI PYMILA.

ALIAM præterea herbam attulerunt, Lactucam Lactucula silvestrem vocatam: cuius folia Lactuca foliis sunt si- silvestris. milia, ex atro virentia.

DENTIVM dolorem tollit foliorum decoctum, & diutius in ore, quæ parte dentes dolent, retentum. Idem præstat foliorum succus dentium canis instillatur, herba trita superimposita. Sapore admodum amaro est: calidiorem existimo quàm in primo gradu.

DE HERBA AD RUPTURAS UTILI.

PAVLVLVM cuiusdam planta mihi missum fuit, cuius formam, quòd ob siccitatem omnino confracta & comminuta esset, observare non potui.

HANC scribunt miram habere facultatem in ru- Herba her- pturis puerorum & adultorum. Ea utitur Indus qui- nias & ta- dam recenti contusa & rupturæ imposita, adhibito dein- mices cu- de miro quodam ligaturæ genere, quoniam etiam sine rans. braccis non minus firmiter ligati incedunt, quàm si braccati essent, ut mihi retulit quidam qui simili morbo liberatus erat eius plantæ & ligaturæ usu. Talē ligaturam (si adeò firma sit ut ille referebat) solam sufficere posse existimo, nulla herba aliâve re imposita: quoniam hic quendam Cordubensem conspexi, qui omnes herniosos sola ligaturæ curabat, nullis adhibitis braccis: quod verissimum est, & hic adhuc vivunt qui ab eo curati fuere.

DE VERBENA.

SCRIPSIT mihi nobilis ille vir ex Peru secundum Verbena Pe- flumina tuana.

flumina è montibus eorum regnorum delabentia plurimam verbenam crescere, illi quæ in Hispania nascitur similem, perpetuò virentem, qua Indi in multis morbis curandis utuntur, præsertim aduersus omnis generis venena, & in his qui in cibis toxicum aut simile aliquid hauserunt.

NOBILIS quædam matrona ex Peru rediens mihi asseruit, se multis annis agram fuisse; cùmque plurimorum medicorum operâ vsa fuisset, Indum tandem quendam accessisse, qui in plantarum scientia celebris habebatur, quiq; inter Indos medicum agebat; verbera succum depuratum illi propinasse, à cuius usu post paucos dies lumbricum eiecisset (colubrum ipsa nuncupabat) hirsutum, pede longiorem, crassum, cauda bifida, deinde omnino cõualuisset: Ipsam porrò Nobili cuidam viro in Peru, qui continuè agrotabat, singulis diebus manè eundem succum saccharo permistū sumeret, persuasisse (ita enim ipsa hauserat ob amarorem) illum deinde plurimos lumbricos reiecisse, longos, tennes, atque inter cæteros, unum albi cinguli instar longissimum, & tum demum integram valetudinem recepisse. Id postea consilium plurimis aliis qui malè affecti erant, & lumbricos habere suspicio erat, dedit, qui omnes sumto Verberæ succo, multas ventris tineas eiecerunt, & sanati sunt. Illud remedium adeò certum affirmabat, ut unum è suis famulis ostenderet, qui ob morbi grauitatem philtum aut medicata pocula hausisse diceretur, quiq; epoto verberæ succo, vomitu multa variis coloribus distincta ex ventriculo reiecisset, quæ medicata pharmaca esse asserebant, deinde conualuisse.

QVOD verò ad incantationes & medicata pocula attinet; quod ego vidi, hic subiiciam.

Ioānis de Quintana dueñas, primarij ciuis famulus, vomitu reiecit, me præsentem, magnum tenuium & spadiceorum

ceorum capillorum ^bglomum, adseruabatq; in papyro inuolutos plures alios quos binis horis antè euomuerat: quibus reiectis, nulla amplius molestia torquebatur, nisi ea quam vehemens vomitus induxerat.

Ioannes Lāgius Medicus Germanus, vir doctissimus, refert mulierem se vidisse plurimum de ventriculi dolore conquerentem, reiectis multis vitri & murrhinorum vasorum fragmentis, atque piscium spinis, sanitatem esse adsequutam.

Aliud simile exemplum refert Beniuenius libro de Morbis mirandis. Sed quod maiorem mihi admirationem parit, est: Agricolam, grauissimis ventris doloribus afflictum, cum nullis medicamentis mitigari dolor posset, sibi cultro guttur præcidisse: eius deinde cadaver cum secuissent & aperuissent, inuentam in ventre fuisse magnam similiarum capillorum, quales superiorem vomitus reiecisse dixi, quantitatem, & ferrea fragmenta.

HAS ego res demonis præstigiis tribuo: nam ad naturalium classem referri minimè possunt.

A S I M I L E quoddam nec minùs mirum exemplum mihi ante paucos dies retulit Franciscus Zinnig, Ser^{mi} Principis Matthiæ Archiducis Austriæ, &c. pharmacopœus cum in sua arte peritissimus tum diligentissimus.

Lucas Farel eiusdē Principis coquus, qui primùm apud D. Mariā Hungariæ reginā, deinde apud Margaretā Parmēsem ducē in simili ministerio fuerat, singulis interdū annis, nonnūquam semestribus vel trimestribus interuallis, per anum eiicit tenuem quandam lentamq; materiam, angustę teniæ instar oblongam, candidam & crispam, non eam quidem continuam & integram, sed quam per fragmenta sex, duodecim, atque etiam quindecim vlnas longa eximere cogitur: solet verò ante ea symptomata, plerunque grauem in pectore sub dextra mamilla dolorem perpeti: quem vt leuet, aggregatiuis catapotiiis corpus purgat, eamq; quam dixi, materiam excernit, tum demum morbo liberatur. Is verò, quoniam plerumq; tanta capitis grauedine afficitur, vt domo egredi aut quoquam prodire nequeat, ex quorundam consilio verbenæ radicem collo appensam gestat.

S I M I L E etiā exemplum ante multos annos accidere memini

memini Iurecōsulto N. Vlierden celebri apud Antuerpianos causarum patrono, qui certis anni temporibus materiam in multos veluti muliebrium capillorum glomos congestam per alium excernere solebat, qua reiecta melius habebat: nam alioqui macilentus pallensque semper cūm esset, aduersa valetudine ante ista symptomata plerumque corripiebatur.

DE NASTURTIO.

Nasturtium
Peruanum.

HERBAM habeo ex Peru delatam Nasturtium nuncupatam: exigua est, foliolaque habet rotunda Lenticula foliis paulo maiora.

HVIS trita succus recentibus vulneribus instillatus, ipsaque herba trita superimposita, ea curat & ad cicatricem perducit, non minus quam Tabacum.

Degustata Nasturtium sapit: admodum calida esse videtur.

DE HERBA MORTEM AVT VITAM IN MORBIS PRÆNUNTIANTE.

Herba mor-
tem in mor-
bis prænun-
tians.

ANNO 1562. Comite de Nieuua in Peru cōmorāte, in eius familia mulier quædam illi inserviens maritum habuit graui morbo decūbentem; cuius causa cūm ipsam admodum tristem Indus quidam primarius conspiceret, interrogauit an scire cuperet, utrum ex eo morbo periturus esset, an superstes futurus maritus, herba ramū se illi missurum, quem in mariti sinistra manu poneret, eamq; deinde diutius comprimeret: nam si superstes futurus esset, quā diu eam herbam manu teneret, alacrem & letum; sin moriturus, maestum & anxium fore. Missum ab fndo ramum marito in manum dat, comprimerēque iubet: sed ilico tanta maestitia & anxietas ipsum oppressit, ut illa, metuens ne subito exstingueretur, ramum ex manu tolleret & abiiceret: is deinde paucos post dies extinctus est.

CVPIENTI mihi an ista vera essent perscrutari,
nobilis

nobilis quidam qui multis annis in Peris vixerat, certum esse affirmabat, & usitatū esse apud Indos in agri-
tudinibus id facere, quod sanè magnam mihi admira-
tionem attulit.

DE COCA.

CUM tam multis annis celebrem illam apud Indos Coca.
plantam, quam Coca nuncupant, & tanta cura & di-
ligentia serunt atq; colunt, quoniam omnes eam in quo-
tidianos suos vsus & oblectationes conuertunt, videre
cuperem, ad me perlata est.

EST verò ea vlnæ magnitudine, foliis Myrti paulo Cocæ histo-
maioribus (quæ veluti aliud folium simili forma in me-
ditullio delineatum habent) mollibus, dilutiùs vi-
rentibus: fructu racematim coherente, uti Myrti
fructus rubente quando maturescit, eiusdémque ma-
gnitudinis; quando verò plenam maturitatem ade-
ptus est, nigricante: tum verò herba est messis, quæ col-
lecta in canistris aliisque rebus ad exsiccandum repo-
nitur, ut meliùs conseruari & in alias partes trans-
ferri queat: nam è montibus in alios montes defertur
mercimoniū gratia, proq; aliis mercibus commutatur,
vestibus, gregibus, sale, & aliis rebus, quia illis pro pe-
cunia est. Reconditur semen in mastiche, atque inde
exemptum alibi seritur in terra bene culta, per suos or-
dines & series, uti apud nos faba aut pisa.

VVLGARIS est eius vsus inter Indos ad multas Cocæ vsus.
res, tum ad eas quæ ad iter necessariae sunt, tum quæ ad
voluptatem in suis edibus seruiunt, hoc modo: Conchy-
lia aut ostreorum conchas vrunt, & calcis modo com-
minuunt: folia deinde Coca dentibus atterunt, & sub-
inde puluerem illum conchyliorum vstorum admi-
scent, & simul quasi fermentant, ut tamen minor sit
calcis quàm foliorum quantitas: ex hac massa trochis-

cos seu orbiculos conficiunt, & siccandos exponunt. Quando iis vii volunt, vnum orbiculum in ore sumunt, eumque exsugunt, subinde in ore nunc hac, nunc illac versantes, & quàm diu possunt retinentes: vno absorto alium sumunt, deinde tertium, sic pergentes toto tempore quo iis in longis itineribus conficiendis opus habent, praesertim si per loca fiant, ubi nulla aut cibi aut aquae copia est, quoniam horum orbiculorum sorbitione, famem, sitimque sibi leuari, & vires sustentari asserunt.

Si duntaxat voluptatis gratia uti volunt, solam Cocam mandunt, eamque in ore versant, donec omnis facultas absorpta sit; deinde aliam sumunt. At si inebriari, aut aliquantulum extra se rapi, & veluti mente alienari, Cocae Tabaci folia admiscunt, atque simul mandunt & sorbent: ea ratione extra se feruntur veluti homines ebrii, magnam voluptatem inde capientes. Et profectò res admiratione non caret, còspicere quàm isti Indi oblectentur mente & sensu quasi priuari, quandoquidem eius rei gratia Cocam cum Tabaco sumant, aut solum Tabacum, ut in secundo huius Historiae libro de Tabaco diximus.

* I P S A M Cocae historiam aliàs ex Petri Cieçæ commentariis de rebus Peruanis retulimus in nostris ad caput de Betrae historiae aromatum lib. 1. Annotationibus.

Sed & Benzo lib. 3. cap. 20. Cocae in hanc sententiam meminit. Peregre profecturi [de Peruanis loquitur] rubro quodam bitumine faciem oblinunt, herbamque ore clausam Cocam ipsi appellant) velut panchrestum quoddam pharmacum circumferunt. Quippe eius praesidio freti, integrum diem nullius nec cibi nec potus egentes iter faciunt. Atque hoc quidem herbae genus, earum rerum, quibus mercaturam exercent, praecipuum est.

DE CAÇAVI.

E ADEM ratione, negotio amicis dato ut ex S. Dominici urbe illius herba ex qua caçavi fit, folia ad me perferrent, ea accepi.

Caçavi autem panis est quo Indi tot seculis v' tam Caçavi.
sustentarunt, & hodie etiam vescuntur nostri Hispani. Fit verò ex herba ab Indis Yucanuncupata, quin- Yuca histo-
que aut sex palmos alta, foliis latis & manus humane ria.
modo expansis, atque in septem aut octo lacinias divi-
sis, perpetuò virentibus. Seritur terra probè culta & in
sulcos ducta, fragmentis radicis: fructus [radicem in-
telligit] crassus est, glomeruli fili, aut magnorum
naporum modo, cortice exteriori fusco, parte verò inte-
riore admodum candida; è qua (cortice adempto) pa-
nem conficiunt hac ratione:

Repurgatum suo cortice, instrumentis quibusdam Caçavi con-
(iis quibus muliercula linum pectunt similibus) dente ficiendi ra-
acuto & firmo præditis, in frustula secant & commi- tio.
nuunt: quod comminutum est, in manticam ex pal-
me foliis contextam iniiciunt, & pondera quedam ve-
luti grandes lapides superimponunt, ut suo pondere suc-
cum ex fructu exprimant, quo probè expresso, fructus
crassior materies amygdalis tritis & expressis similis
restat: quæ patina iniecta lento igne coquitur, & den-
satur, subinde illam voluendo uti ova frixa solent: ea
bene densata, placenta fit, nummi Hispanici octore-
gales æstimati crassitie, quam Soli siccandam expo-
nunt. hæ placente illis panis vicem præbent, multum
nutriunt, possuntq; multo tempore incorruptæ conser-
uari: nam nauibus, quæ inde huc in Hispaniam appel-
lunt, imponuntur panis biscocti vice pro alimento: ve-
rùm fauces exasperat eius Caçavi vsus, nisi aqua aut
in sculo maceretur, aut aliis cibis commisceatur; ea ete-
nim ratione edi potest: at qui siccum comedere vellet, al-

tera manu vasculum aqua plenum perpetuò tenere necesse esset, alioqui minimè deglutire posset.

Yuca fucens
lentalis & sa-
lubris.

SED mira est expressi succi iam memorati natura: nam si homo aut animal eum bibat, aut degustet, illico moritur, tamquam presentissimum aliquod venenum hausisset: at si primum ferueat, & ad medias decoquatur, deinde refrigerari sinatur, aceti usum prabet non minùs prastantis quàm si ex vino confectum foret; si verò coquatur donec crassitiem adquirat, dulcescit & pro melle est: vide quanti in rebus momenti sit coctio, quandoquidem præsens venenum in salutare alimentum & potum conuertit.

Yuca Perua-
na minimè
noxia.

NEC minore admiratione dignum est, omnem Yucam in continenti nascentem, tametsi ei quæ ad S. Dominicum nascitur (ex qua Caçavi fit) similem, salutarem esse, eiusque fructum [radicem] edulem, & succum inde manantem potabilem, nullamque noxam adferre: eam autem quæ ad S. Dominicum provenit (quacunque tandem ratione edatur) eiusque succum non coctum perimere. Locorum verò naturam tanti momenti esse, ut quod salubre alimentum in continenti prabet, id in omnibus insulis præsens sit venenū. Quemadmodum Columella de Persico scribit, perniciosum venenum in Perside fuisse: at ubi in Italiam translatus fuit, noxium illum succum deposuisse, & suauem salutarēque præbuisse.

Mayzum.

UT CUMQUE sit, cum Indie Mayzo abundant, idque istic in omnibus prouinciis sit maximè vulgare, Caçavi vesci nollem, quandoquidem mayzum non minùs nostro frumento alat, nec vlla noxia facultate sit præditum, sed sanum sit & salubre ventriculo. fit ex eo panis quemadmodum ex Caçavi, nam molitur & in farinam reducitur, atque adiecta aqua in massam cogitur, ex qua globulos confectos elixant: sed recentes edi debent,

debent, quoniam resiccati asperi sunt, difficiliérque deglutiuntur, & dentes offendunt.

BATATAS in illis regionibus admodum communis Batatae. cibum multi alimenti esse existimo, mediaque esse veluti substantia inter carnes & fructus, flatulentas tamen; sed assata flatus deponunt, praesertim si cum generoso aliquo vino edantur: ex iis etiam fiunt conservae non minùs gratæ, quàm Cydoniorum carnes, morselli, placentulae, & alia edulia gratissimi saporis: idoneae enim sunt ad omnis generis conservas conficiendas, & edulia.

Nunc adeò frequentes sunt in Hispaniis, ut singulis Batatae in Hispaniis frequentes. annis è Uelez-Malaga decem aut duodecim longae naues, quas Carauellas appellant, iis onustae Hispalim inuehantur. Seruntur verò aut minores integrae, aut maiores in frusta concisae, solo bene culto & in suos sulcos ducto, feliciterque nascuntur: nam intra octauum mensem in eam crassitiem excrescunt, ut edi, & in alios usus parari possint.

Temperatae sunt, et coctae vel assae ventrem emolliunt: at crude esui non sunt aptae, quoniam admodum flatulentae sunt, difficilisq; digestionis.

*M V L T A de Cazabi, ipsaque Yuca planta & Mayo atque Batatis Ouiedus in epitome & Indicae Historiae lib. 7. lectu digna adfert. Batatae autem iconem & descriptionem in Scip. Hisp. Historia dedi.

S E D & Gomara Historiae generalis cap. 71. vbi provinciae Yuca, S. Marthae dotes describit, similia propemodum de Yuca cum nostro Auctore refert.

Yuca, inquit, quae in Cuba, Hayti, & reliquis insulis nascitur, perniciofa est si cruda edatur: in hac verò provincia salubris. Ea cruda, assa, elixaque vescuntur, & quocunque tandem modo parata grati est saporis. Radice seritur, nō semine: digeruntur certa serie terrae tumuli, deinde ipsius stirpis caules, qui solidi, crassi, nodosi, cinerei que coloris sunt, palmicū modo praeciduntur, & singuli in singulis tumulis ita reconduntur, ut dimidia pars supra terram extet: vbi comprehēderunt,

cubitali altitudine excreſcunt, folia habent viridia, canabinis ſimilia: ſumma verò tellure, in radices Galicianis napis ſimiles conuertuntur. Operoſa eſt eius ſatio & cultura, attamen certa, quandoquidem fructus in radice conſiſtit. Annuo ſpatio maturitatem conſequitur: præſtantior tamen redditur ſi biennio ſub terra lateat.

DE TUBVLIS AD ASTHMA VTILIBVS.

Tubuli
aſthmatici.

ADVEHVNTVR è noua Hiſpania tubuli quidam cannarum, interiore & exteriori parte quodam gummi illiti, quod meo iudicio Tabaci ſucco infectum eſt, caput enim tentat: eo, ni fallor, cannam inungunt, utq; tenax eſt, firmiter inhaeret, colorisq; nigri eſt, induratum autem non eſt tenax: incenditur tubulus ea parte qua bitumen eſt, altera verò in ore ſumitur, fumusq; excipitur, qui omnem pituitam, & purulentos humores è pectore educit: hoc verò vtuntur cum aſthmate ſe premi & veluti ſuffocari ſentiunt.

Primates quendam qui ſæpius aſthmate laborabat eius uſu plurimum utilitatis conſequutum obſeruauit: ſimile cõmodum antè ex Tabaci fumo percipere ſolebat: propterea aio Tabaci ſuccum admixtum eſſe oportere: tutum autem utriusque eſſe uſum, ipſa experientia in multis docet.

Nonnulli agri & aſthmate vexati ex India redeuntes obſeruauit Tabaci folia viridia mandentes, & ſuccum inde promanantem ſorbentes ad purulentas materias expellendas; qui licet inebriarentur, plurimam tamen utilitatem ſenſiſſe apparebat, cum ad pus tum ad pituitam pectori inhaerentem propellendam.

Tabaco.

Mirum eſt quàm inſignes & varia Tabaci facultates ſingulis adhuc diebus deteguntur: nam præter eas quas ſecundo libro deſcripſi, tantundem adhuc proferre poſſem, quas poſtea & referentibus aliis intellexi, & ipſe obſeruauit.

DE LIQVORE AMBIA.

MISSVS est mihi in crasso harundinis tubulo li- Ambia li-
quor.
quor quidam è fonte manans non procul à litore maris,
mellis modo flavus & liquidus, & odore Tacamahaca.

Aiunt, & literis ad me scriptis significant insignium Eius faculta-
tes.
esse facultatum, inveteratis præsertim in morbis & à
frigida causa provenientibus: omnium corporis par-
tium dolores à frigore aut flatibus ortos lenit, & per-
frictiones tollit: quosvis tumores resolvit, eosdem obti-
net effectus quos Caraña aut Tacamahaca, illarum-
que vicem in ea regione præbet. Manibus non nisi ma-
dentibus tractari potest; & ubicunque reponitur, adeò
tenaciter hæret, ut auferri nequeat, donec temporis suc-
cessu absumatur.

Exigua admodum quantitate & duntaxat pro spe-
cimine mihi missus est, quoniã istic magna cum sit esti-
mationis, pro re magni pretij adfertur.

Calidus tertio gradu videtur, manifesti lentoris
particeps.

DE BALSAMO DE TOLV.

NUNC recens aduehitur ex Continentis quadam Balsamum
de Tolu.
prouincia inter Carthaginem et Nomen Dei sita, Tolu
ab Indis appellata, Balsami quidam liquor, maxima-
rum virium, præstantissimumque, quod hætenus ex iis
regionibus allatum sit, medicamentum.

ARBORES è quibus colligitur, pumilis Pinis sunt Eius histo-
ria.
similes, multos ramos quaquaversum spargentes, fo-
liisque Ceratiae similia obtinentes perpetuò virentia:
preferuntur domestica, & in cultis nata.

Colligunt verò hunc liquorem Indi vulnerato & in- Extrahendi
ratio.
ciso arborum cortice, qui tenuis & tenellus est, suppo-
sitisque, & arbori adnexis veluti quibusdam cochlea-
ribus è cera nigra in illis regionibus nata confectis, quæ

emanantem è vulneribus liquorem excipiant, quem deinde in alia vascula ad eam rem parata effundant: id verò ferventissimo sole fieri necesse est, ut liquor facilius emanet, nam noctu ob frigiditatem nihil effluit: erumpit etiam interdum ex ipsis arboris nodis & alis nonnihil liquoris, qui cum exiguus sit, & in solum decidat, perit.

Apes nigram
ceram ela-
borantes.

PORRO apes^a quæ ceram istam conficiunt, nigrae sunt, eamque in terræ hiatibus & cavernis subterraneis elaborant. Plurimam autem huiusmodi ceram in Hispaniam deferri vidi, quæ ad paranda funalia utebantur: sed ob tetrum quem eius fumus spirabat odorem, vetitus fuit eius usus, postea tamen in medicamenta receptus. Etenim perutilia ex hac sunt cerata ad mitigandos dolores è quavis causa frigida provenientes: nam tumores resolvit, & plurima alia commoda præstat.

Balsami de
Tolu laus.

CETERVM Balsameus hic liquor apud Indos maximè celebris est, ob insignes eius facultates: à quibus edocti deinde Hispani, cum miros eius effectus animadverterent, pro re maximi pretij inde in Hispaniam detulerunt, magno illam istic redimentes, nec abs re, quandoquidem mihi præstantius esse maioribusque facultatibus pollere videtur eo qui è nova Hispania aduehitur.

Colore rubro ad aureum tendente est, mediæ inter liquidum & densum consistentiæ, glutinosus admodum, et, ubicunque reponatur, firmiter inherens, sapore dulci & grato, nec, si sumatur, nauseam mouere, quemadmodum reliqua Balsama, odore excellentissimo, ex limonum fragrantiam quodammodo referente, sic ut, ubicunque reponatur, celari non possit, sed suo odore locum gratiorem reddat: etiam pauxillum in vola manus attritum, suauissimum spirat odorem, uti fasmmini ferè.

EIVS facultates insignes sunt, quoniam incisione elicitur, quemadmodum olim Balsamum in Ægypto, ad eadem omnia ad quæ illud celebrabatur, efficax.

Omnia recentia vulnera curat, consolidat, glutinatque labra, nec materiam purulentam in iis exoriri sinit: quodque maius est, nullum cicatricis vestigium, curatis vulneribus, relinquit, si eorum labra probè iuncta fuerint, quapropter in faciei vulneribus singularis est, quandoquidem ea sine purulenta materie generatione curat, nec vestigium ullum relinquit. Primum autem emundandum est vulnus ab omni spurcitie, & vino eluendum, deinde eius labra probè unienda, Balsamumque sub tepidum illinendum, & lineus pannus duplicatus eodem Balsamo intinctus superimponendus, atque ita colligandus, ut labra hiare nequeant: postmodum victus ratio sit tenuis, seceturq. vena si necesse sit: quarto demum die solvatur ligatura (nisi symptoma aliquod antè solvere cogat) & vulnus consolidatum inuenietur. Quod si singulis diebus vulnus curare necesse sit, lineum pannum Balsami liquori intinctum subinde adponendo glutinabitur: etenim eius facultas est, prohibere ne materia in vulnere generetur. Prasertim vero utile est in vulneribus in quibus confracta sint ossa, exemptis prius his quæ separata sint fragmentis, & reliquis intactis, quoniam Balsami facultas ea expellet, vulnusque sensim consolidabit. Miræ etiam virtutis est in articulorum vulneribus, & nervorum sectionibus, omnibusque puncturis, nam eas curat, atque à contractione liberat, ne partes inutiles fiant, & motu priuentur. Altè penetrantia & cuniculosa vulnera curantur huius Balsami albo vino mixti per syringam iniectione, & post ternas deinde horas eius educatione: idem fit in vulneribus punctim inflatis, semel in die mediocriter calidum iniiciendo.

Eius facultates.
Utile

Utile præterea est in contusionibus, reliquisque chirurgi operam requirentibus, modo nulla insignis inflammatio adsit: eâ verò convenientibus medicamentis sublata, balsami est usus.

IN morbis in quibus chirurgi opera non est necessaria, plurimum prosunt haustæ eius aliquot ex albo vino guttæ, veluti in asthmate: capitis dolorem è frigida causa prognatum lenit lineus pannus eius liquore tinctus capiti circumligatus: temporibus adpositum, omnem defluxionem, in oculos præsertim, cohibet, eorūque dolores leuat; præcalidum cerebro impositum dolorem tollit, roborat, & paralyti remedio est. Usi sunt eo nonnulli phthisici, manè aliquot guttas è manu lambendo, magnumque senserunt commodum, quoniam pectus egregiè expurgat. Aliquot eius guttæ ex aqua vitæ calida initio rigoris in quartanis, aut tertianis diuturnis & importunis sumtæ, utiles sunt, sed etiam ante frigus eodem balsamo feruenti oleo rutaceo permixto cervicem inungenda. Si quis ab orificio ventriculi ad umbilicum usque inungatur, ventriculus roboratur, & dolore liberatur, languens cibi appetentia excitatur, concoctio iuuatur, flatūs discutiuntur: at longè maiore efficacia istud molitur, si æquales balsami & olei nardini compositi vel simplicis partes misceantur, facilius etiam illinitur.

Longa experientia apud Indos probatum est, eos qui Hydropicorum in morem tument, si hoc balsamo æquis partibus cum unguento aperitivo mixto ventrem illinant, lienis regionem præsertim, magnum leuamen sentire: quoslibet tumores & œdemata cuiuscunque partis corporis resoluit: omnes dolores à frigida causa promanantes, etiam diuturnos, tollit emplastri modo applicatum, & continuè delatum donec sponte decidat. Eosdem effectus præbet calidè adpositum, lineoque panno, qui

no, qui aqua vite selectissima & calefacta madeat, superimposito, ubi sunt flatus, siue in ventre, siue in alia corporis parte. magna est etiam efficacia in nephritico dolore, si feruens cum alitis oleis ad eum morbum utilibus mixtum illinatur: contractorum nervorum dolorem lenit, & si per summos aestu illo illinantur & fricentur, eos relaxat: parotides seu scrophulas cacas & apertas curat.

A L I A S prater ea multas facultates obtinet hic mirabilis liquor, quæ me latent: sed quas intelligere potui, uniuerso orbi notas facio, ut adeo præclaro medicamento et tam insignibus viribus prædito (quibusq. longè plures & maiores tempus deteger) quilibet vi queat.

* **D O N A T V S** sum (nisi me opinio fallat) pauxillo simili Balsamo à nostro Morgano, sub meum è Londino discessum anno 1581. Sed & eius liquoris quem ad me misit anno M. D. LXXIX. Balsami ex S. Dominico nomine, plurimæ notæ cum hoc Balsamo conueniunt: mediæ enim inter liquidam & densam erat consistentiæ, valde glutinosus, dulcis & grati saporis, fragrantisq. odoris, color tamen magis flauus quàm rutilus: nisi quis ad Resinam abiegnam vel Carthaginensem (de quibus in priore libro noster Auctor referre malit. Addidit & alium liquorem tenuem, fulvum, odoratum, cui nomen Balsami simpliciter adscriptum. Vterque sanè liquor longè odoratior Resina abiegna, & ad Balsami è Noua Hispania delati fragrantiam accedens.

A H A R V M apum meminerunt Franciscus Lopez de Comara Historiæ generalis cap. 80. Petrus de Cieça Peruanæ chronici prima parte cap. 25. Ioannes de Lery Americanæ historiæ 11. cap. Quoniam porrò Cieça & Lery apum formam describunt, eorum verba adicere hîc libuit, quæ ex Hispanico & Gallico sermone sic Latinè expressi:

I N Ceybæ vastæ arboris & aliarum interdum cauis nidulantur apes, atque suum mel elaborant non minùs bonum quàm in Hispania aut Cieça, quarum tria sunt genera. Vnum paulo maius culicibus, ad faui, quem probè communiunt, orificium, tubulum dimidij digiti longitudine aptant ex materia ceræ simili, per quem apes, alio eo quod è floribus decerpserunt onustis, ad suas operas ingrediuntur: acidiusculum est mel illud, cuius paulo amplius libra præbent singula al-

la aluearia. Aliud genus paulo maius, nigrum (superius enim candidum est) orificium, quo in arborum cauum ingrediuntur, confectum habent ex cera alteri materiae commixta lapide durius: harum mel superius bonitate longè superat, illiusque tres mensuræ, siue veterum congius, nonnunquam ex vnico alueari eximitur. Tertium genus, Hispanicis magnitudine excedit, sed aculeis caret, imperu tamen in eos fertur qui fauos eximere volunt, mireque sese capitis & barbæ pilis implicat: harum interdum aluearia duodenas aut plures libras mellis, multo quàm reliquarum præstantioris, continent.

AMERICANAE, inquit Lerijs, apes nostris dissimiles, & exiguas illas muscas, quæ æstate, præsertim maruris vis, nobis infestæ sunt, potius referentes, suum mel & ceram conficiunt per silvas in arborum cauis, vnde incolæ vtrumque probè eximere norunt. Fauum, è quo mel nondum exemptum, *Yra-yetic* appellant; *yra* enim illis mel est, *yetic* cera: melle nostro more vescuntur: ceram verò, quæ ferè instar picis nigra est, in massas conuoluunt brachiali crassitie. Sed neque funalia, neque candelas ex ea parant (noctu enim nullo alio lumine vtuntur quàm certi ligni fragmentis accensis, quæ lucidam flammam præbent) at ingentium cannarum ligneorum tubos (in quibus suas plumas, ne à certo papilionum genere ipsis *Arauers* dicto, corrumpantur, adseruant) ista præsertim obturant.

SED & Ioannes Staden Hombergensis Hesses, qui apud Brasilianos Gallis amicos per aliquot menses captus fuit, nec sine Diuini Numinis fauore liberatus est, trium generum, quæ istic reperiuntur, apum meminit cap. 35. suæ historiae: atq. mel à minoribus confectum, duorum aliorum generum melli præfert, seque sæpius è cauis arborum exemisse refert.

DE BITVMINE FOSSILI.

IN Collao prouincia Peruana, locus quidam omnino nudus est, in quo nec vlla arbor nec planta crescit, quoniam terra bituminosa est, ex qua Indi liquorem eliciunt ad plurimos morbos curandos utilem. Eum verò hac ratione eliciunt:

TERRAM in cespites scindunt, eos loco Soli exposito supra perticas aut crassiores arundines disponunt, & vasa ad excipiendum liquorem apta supponunt: nam Solis ardentibus liquefcit hoc bitumen, aut succus terra

inclu-

Bitumè Col-
laicum.

Bituminis
eliciendi ra-
tio.

inclusus, deinde remanent cespites sicci & sine pingui aliquo humore, ad focum struendum apti, quoniam eo loco & arbores & struendo igni idonea desunt: sed is ignis noxius est, ob fumi densam nigredinem, & tetrum odorem quem excitat: nihilominus alterius materiae penuria, cespitibus iam dictis utuntur.

LIQVOR exceptus multis morbis prodest, praesertim Facultares. ex frigore prognatis, nam dolores mitigat, & tumores frigidos discutit: curantur eo vulnera, & reliquae agri- tudines quibus Caraña & Tacamahaca utiles sunt.

Rufi ad nigredinem tendentis coloris est, & gravis odoris.

***PETRVS** de Cieça parte prima Chronici Peruaní cap. 4. & 52. meminit bituminis nigri circa Promontorium D. Helenæ nascentis, quo vel naues picari possent. Meminit & Augustinus Carate cap. 5. lib. 1. Peruanæ historiae.

CETERVM liquidum huiusmodi bitumen ante bien- Bitumen Pannonicū. nium, in ea Pannoniæ, quæ inter Muram & Draum, paucis supra eorum confluentes miliaribus est parte, observavi, cum Illustris Heros Dn. Balthazar de Bathyan, hæreditarius Dapiferorum Regni Vngariæ præfectus, in ditionem quam istic & ultra Draum possidet, deduceret: nigrum verò id est, gravi & nares è longinquo feriente odore, dulciq; sapore præditam, palustri loco, lacuna quadam Pökel, hoc est, infernus appellata, nascens, ad pagum Pöklenseza, quo rustici duntaxat ad inungendos currum axes, calceosq; & ocreas emolliendas utuntur. At non dubium est, quin ad plurimos morbos utile esse posset, si eo uti nossent, præsertim ad frigidos tumores discutiendos, & ea vitia quibus suum bitumen prodesse noster Auctor scribit.

DE LAPIDE BEZAAR PERVANO.

TAMETSI in secundo libro de lapide Bezaar in Lapis Bezaar Peruanus. montanis Peru inuento egerim: quoniam tamen primus illius in ea regione observator aliquot mihi misit ex optimis qui inde adferuntur; hoc tertio libro de illis etiam agere volui. Eos autem gratitudinis ergo misit, quoniam ut ipse in ea epistola, quam secundo libro inferimus, ait,

meus libellus (qui peculiariter de lapide Bezaar inscriptus est) illis veluti dux fuisset & auctor, ut istum lapidem primum observarent & agnoscerent.

Lapis Bezar
quis utilis.

Quis impro-
bus.

APPARET eos quos mihi misit admodum esse excellentes, cum ex colore, tum ex forma & magnitudine: ex his aliquot comminui, qui ex tenuibus splendentibusque laminis eodemque colore constabant, quo qui ex India Orientali aduehantur, atque aut in pulverem, aut in granulum ut illi desinebant. Verum quidem est, eos qui his selectioribus notis praediti sunt, quas probatissimi lapides Bezares obtinere debent, ex animalibus quae in montanis degunt eximi oportere: nam qui ex animalibus in planis viventibus educuntur, improbi sunt, nec ulla medica facultate praediti, quoniam non aluntur iis salutiferis herbis è quarum succo ruminatione illa concreto generantur lapides, uti probè mihi demonstravit primus illorum observator, qui videre cupiens quae ratione in animalibus generarentur, suis ipsemet manibus eorum animalium anatomen fecit, & mihi deinde significavit eos gigni in receptaculo quodam fasciae modo confecto & villosa carne constante duorum palmorum longitudine, & trium ferè unciarum latitudine, ipsi ventriculo parte interiore adherente, alios alius maiores, & quodam ordine dispositos uti nodos vestem anteriore parte claudentes, hoc modo:

Eo receptaculo aperto eximuntur lapides, quos istic magna Natura providentia ad nostram salutem & nostrorum morborum remedium generari summa admiratione non caret.

Lapidis Be-
zar Orienta-
lis & Perua-
ni similis ge-
neratio.

Atque ut intelligo, qui ex Orientali India adferuntur, eadem ratione inveniuntur^a (de legitimis loquor, quoniam tam multi adulterini aduehantur, ut è centum vix denos legitimos inuenias, quemadmodum ipsimet Indici scriptores fatentur istic multos adul-
terinos

terinos conflari, & eximuntur è certo caprarum genere quæ magna ex parte rufæ sunt uti nostra: suntque etiam selectiores qui ex animalibus in Persia montanis degentibus educuntur, quàm qui ex aliis capris in Malace planis & campestribus viventibus: nam illi eo pretio non habentur, neque eam præstantiam & facultates obtinent, quas Persici, quoniam Malacenses capræ ad lanienam duntaxat servantur, cum adeò salutiferas plantas non depascantur, uti quæ in montanis degunt. Eadem planè est ratio in Occidentali India: nam quæ in montanis Peruviam agunt, selectiores & legitimos lapides & ad medicamenta utiles habent; quæ verò in campestribus pascuntur, Malacensibus similes sunt, quæ gregatim incedunt & viuunt vii greges qui ad lanienam servantur: ex iis enim multi quidem lapides eximuntur, sed inutiles, quoniam salubres illas montanas herbas non depascuntur, quemadmodum diximus.

Si insignes istius Peruanilapidis facultates, omnesque morbos quos curasse asserunt qui ex ea regione redeunt, & mihi scribit nobilis ille vir, hic enarrare vellem; magnus liber de eo scribendus foret.

Quapropter ea duntaxat proferam quæ ipse sum expertus, ut iis maior fides adhibeatur, & intrepidè ut lapide queant, quandoquidem experientia constet similes facultates possidere.

NOSTER igitur lapis Bezar Occidentalis insignes facultates obtinet: præsertim in cordis aegritudinibus, in

Lap. Bezar
Peruanilap.
cultates.

bus, in quibus magnā eorum, qui mihi missi fuere, partem insumsi felicissimo successu, sic ut multi syncope laborantes, ea sublata, à morte liberati sint: propinari autem debet in ipso paroxysmo, aut paulo antè, manè ieiuno ventriculo, ex aqua rosacea, si adsit febris; si absit, ex aqua florum mali aurea, in puluerem tritus ad pondus quatuor granorum singulis vicibus: obseruari autē in mulieribus praesentius adferre remedium, quàm viris.

Venenis.

In omnis generis venenis nullum praestantius nōimus remedium, quoniam eos qui aut venenum hauserunt, aut à virulentis insectis premorfi fuerant, mirum in modum iuuat. Qui aqua stagnantis potu, in qua virulenta animalia versantur, ilico intumescere, summo isto lapide bis aut ter, sanatos conspexi.

Pestil. febrib.

In pestilentibus febribus sapius exhibui, & sanè earum virus extinxit, cuius rei primariam in similibus morbis curam medicus habere debet: nam licet putrefactio prohibeatur, nisi extinguatur virus, inutilis erit cura, quoniam illud est quod hominem iugulat. Similiter si adsint carnis cum rabore eminentia, quas Hispani tauardete appellant, quæ plerumq; huiusmodi febres comitari solent, lapis Bezar Peruanus maximam vim possidet: nam in similibus morbis maiorem eorum, quos accepi, partem absumsi, plurimique felici & miro successu curati sunt.

Melanchol. humorib.

Miros autem effectus præbet in melancholicis humoribus, siæ vniuersum corpus, siue eius duntaxat partem, vti caput, occupent, atque in Arabum lepra seu Græcorum elephantiasi: item in scabie, prurigine, erysipelate, & reliquis cutis vitiis præsens adfert remedium, quoniam ad ea sananda peculiarem facultatem habet.

Quartana.

Quartana laborantibus dedi; & licet febrim non tollat,

tollat, eius tamen aufert symptomata, animi mœores, anxietates, & cordis affectus, quæ in istis febribus vulgaribus sunt, magnamque ex eius usu utilitatem senserunt.

In omnibus diuturnis & importunis morbis magno successu exhibere soleo, præsertim in quibus veneni suspicio est, aut flatus adsunt: nam in similibus peculiarem vim habet: hinc fit, ut plurimum conducat eius aliquot grana purgantibus medicamentis iniicere; quoniam si medicamentum simplicia quedam venenosa continet, ea corrigit; sin minus, cor roborat, & faciliorem deiectionem molitur.

CONSVETVDINIS est in Oriëntali India bis singulis annis corpus purgare, præsertim apud nobiliores: atque purgato corpore singulis diebus ieiuno ventriculo quatuor lapidis Bezaaris grana ex stillatitio rosarum liquore, aut alia ad eam rem accommodata aqua sumere: eo iuventam sibi conservari persuadent, & omnia membra roborari, atque à morbis præservari: eius usum non nisi salutarem esse posse certum est.

Aduersus lumbricos & ventris tineas felici successu ^{Ventris tinea.} propinatur hic lapis: eum multis exhibui, præsertim pueris & adolescentibus eo morbo affectis, & vix credibile est quantum profuerit: solum dare soleo, vel cum sequenti pulvere mixtum, hac ratione:

℞. herbae lumbricorum drachmas duas, seminis ^{Pulvis ad lumbricos.} san-tonici drachmam unam, cornu cervini vsti, seminis portulacæ & carlinæ singulorum dimidiam drachmam, lapidis Bezar Peruanæ dimidiam drachmam: reducantur omnia in tenuissimum pulverem & probè misceantur.

Miras facultates obtinet iste pulvis, & experimento comprobatum est multis profuisse: datur mænè ieiuno ventriculo ea quantitate quæ medico com-

*moda videtur, pro eius etate qui sumere debet: eo sum-
to, duabus horis post, alius clystere confecto ex lacte &
saccharo elui debet.*

Epilepsia.

*Infantibus epilepticis datur lapis cum lacte si adhuc
lactent; sin minus, sine lacte: in natu maioribus epi-
lepsia laborantibus etiam cum magna utilitate ex-
hibetur, per se, aut aliis rebus ad eum morbum ac-
commodis admixtus.*

*Breuiter, hoc lapide uti solemus in omnibus diutur-
nis & difficilibus morbis, in quibus medicamenta vul-
garia nihil profuere, eoque magna cum utilitate, aut
saltem sine noxa.*

**Lapidis Bezar
Peruani varia
forma.**

* TERNOS eiusmodi lapides habui munere Generosi
Dn. FRANCISCI DRAKE, qui ferè passerini magni-
tudine, qui dimidiam circiter drachmam pendebant. Ille
verò alios adseruabat, qui binas atque etiam plures drach-
mas penderent. Eorum autem forma nunc orbicularis, mo-
dò compressa aliquantulum, vel inæqualis, modò renis for-
mam exprimens, color nunc nigricans, nunc subcinereus,
interdum flauescens: constantque ex tunicis siue crustulis
modò crassioribus, modò tenuioribus, alia aliam amplecten-
tibus, politis interdum & splendentibus, nonnunquam ali-
quantulum scabris, extrema præsertim, & reliquas comple-
tente, ut in renum & vesicæ calculis videre licet. Sed inue-
niuntur etiam nonnulli quorum crusta exterior variis locis
adeò altè exesa conspicitur, ut secunda appareat tunica, non-
nunquam & tertia. Magni muneris loco hos à Regulis si-
bi inuicem missitari asserebat.

VERVM postquam Londino Antuerpiam redij, longè
maiores à C. V. D. Benedicto Aria Montano amicis mis-
sos videre contigit. Acceperat enim Abrahamus Ortelius qui
quinque propemodum drachmas pendebat, forma orbicu-
lari ferè, sed tamen nonnullis locis compressa. Plantinus
binos, alterum renis veruecini forma & propemodum ma-
gnitudine, non eum quidem integrum, sed extrema parte
confractum, & laminarum situm ostendentem, atque in
meditullio veluti festucæ fragmentum continentem, qui vn-
ciæ vnus cum semisse, dum integer erat, pondere fuisse
potuit: alterum compressa (qua parte ventriculo adhæsit)
forma, sensim deinde in tuber assurgente, è multis etiam la-
minis

**Ingens magni-
tudo.**

mibis seu tunicis cum crassioribus, tum tenuioribus contextum, duas uncias cum drachmis duabus & semisse pendentem. Dn. Ludouicus Perezus unum, columellæ duas uncias aut amplius longæ forma, vncialis cum semisse aut maioris ponderis: quo longè maiorem priùs acceperat, gallinacei, ut referebant, cui magnitudine; quem quoniam apud se tunc non haberet, conspiciere non potui.

Ortelij lapidem cum Plantini maiore hac tabella exprimi iussimus iusta magnitudine obseruata, quoniam integriores essent. Alterum etiam renis forma expressissemus, ut tunicarum situm ostenderet, nisi ipse Placinius formam corripisset, eo confraeto, & amicis, quorum pars fui, communicato.

FRAGOSVS in sua Rhapsodia refert, Aluarum Mendez, Commendatorem D. Iacobi, ipsi dixisse, semet istos lapides sæpe numero conspexisse è montanarum quarundam in Arabia Caprarum renibus extrahi, atque duorum esse generum: præstantiores ex felici Arabia adferri, viliores autem in Vaccarum insula, quæ magis ad Septentrionem vergit, inueniri. Hinc certum est, inquit Fragosus, istos diuinos lapides in dictorum animalium renibus nasci, quemadmodum calculi in humanis corporibus.

DE LAPIDE AD VTERI SUFFOCATIONES UTILI.

Lapis ad uteri suffocationes.

ADVERTYR è noua Hispania lapis quem uteri morbis adprime utilem esse ferunt.

Niger est, admodum politus, ponderosus, maiore ex parte teres & rotundus.

Mirum porrò est quod de hoc lapide prædicant: nam mihi affirmavit nobilis quedam & magna auctoritatis Matrona, quæ eo vsa est, & in umbilico gestauit adeò firmiter inhaerentem, quasi istic adglutinator fuisset, ex quo præsens & certissimum sensit commodum: idem alia asserunt, quæ simili modo isto lapide sunt vsæ. Cum uteri suffocationem imminuentem præsentunt, adhibito lapide, subito leuantur: & si eum perpetuò gestent, nunquam simili morbo corripuntur. Exempla huiusmodi faciunt, ut his rebus fidem adhibeam.

DE TERRÆ VARIIS COLORIBVS.

MIRVM & incundum spectaculum est, terræ varios colores eodem agro nascentes in Peruanis provinciis intueri: quoniam procul aspicientibus apparent terræ variorum colorum venæ, contiguæ quasi & continuo invicem subsequentes, nunc virides, nunc ceruleæ, iam luteæ, iam albæ, iam nigrae, iam rubrae, iam alterius coloris, sic ut panni variis coloribus tincti, & Soli, ut exsiccantur, expositi videantur.

Peruanæ terræ colorum varietas.

Omnes autem istæ venæ, terræ varij generis fodinas præbent. De nigra illud affirmare possum, eius paululum mihi ad conficiendum atramentum missum in aquam aut vinum coniectum optimi atramenti vicem præbuisse; & quoniam nonnihil cerulei admixtum habebat, magnam gratiam atramento addidisse. Rubra præstantissima & ditissima est fodina, ex qua argentum viuum tanta quantitate elicitur, ut eo integra naues onustæ in novam Hispaniam pretio inestimabili devehantur.

Terra nigra conficiendo atramento idonea.

Rubra terra argentum viuum continens.

INDIS vsui duntaxat erant, ut eas certis liquoribus & resinis admiscerent, quibus sibi corpus pingerent: quod in bellum prodeuntes facere solent, ut elegantiores & ferociores etiam appareant.

Paulatim in illis provinciis dites metallica fodina & rerum similium deteguntur: imò iam recens cretaceum montem, & aluminis sulphurisquæ fodinas inuenerunt.

*FRANCISCVS Gomara historię generalis cap. 194. horum variorum terræ colorum etiam meminit: sic etiam Augustinus Carate cap. 8. lib. 1. Peruanę hist. At Petrus de Cieza sub finem cap. 114. primæ partis Chronici Peruani auctor est, in provincia Popayan terram inueniri, quę admixtis cuiusdam arboris foliis nigerrimo colore inficit.

DE CANCRIS PERUANIS.

NOBILIS quidam vir ex Continenti rediens mihi affirmavit post diuturnas febres cōtinuas istic in phthi-

Canceri Peruani phthi-
licia videt.

sim incidisse: at postquam ex quorundā consilio ad par-
uas quasdam inter Diuitem Portum & Margaretam
insulas ablegatus fuisset, in quibus plurimi nascuntur
omnium optimi cancri (solis enim ouis quæ illic colum-
ba ponunt, & earum recens exclusis pullis vescuntur)
quos duntaxat coctos ederet, post aliquantulum tempo-
ris quo ista victus ratione vsus fuisset, optimè conualuis-
se: tamen si antè nihil illi psittacorum esus, qui ad hunc
morbum commendantur, profuisset.

Cancros porrò phthisicis valde utiles esse Auenzoar
asserit, nō manifesta aliqua qualitate, sed propria qua-
dam & abdita causa.

FINIS.

A P P R O B A T I O.

IN his vtilissimis Aromatum & Simplicium medicamentorum apud Indos nascentium historiis quod S. Romanæ Ecclesiæ Catholicæ Religioni, vel Regiæ Maiestati contrarium est, reperitur nihil: & propter vtilitatem Medicorum & Pharmacopolarum iudico esse vtile vt imprimantur, & in vulgus edantur. Datum Antuerpiæ, anno 1593. Kalendis Iulij.

*D. Henricus Zebertus Dungeus, S. T. Doct.
Can. Antwerp. lib. Censor.*

SUMMA PRIVILEGII REGII.

REGIAE Maiestatis Privilegio cautum est, ne quis citra voluntatem Ioannis Moreti, Typographi Antuerpiensis, D. GARCIAE ab Horto Aromaticum, & Simplicium aliquot medicamentorum apud Indos nascentium; CHRISTOPHORI à Costa Aromaticum & medicamentorum in Orientali India nascentium; NICOLAI Monardis Simplicium medicamentorum ex nouo orbe delatorum, &c. Historias à Carolo Clusio Latio donatas, siue alia quouis eiusdem Auctoris vel aliorum quorumcunque opera olim à Christophoro Plantino excusa ullo modo imprimat, aut alibi impressa in suas ditiones importet, venalius habeat. Qui secus faxit, confiscatione librorum, & graui poenae multabitur: ut latius patet in literis datis Bruxella, 16. Maij, M. D. XCI.

Signat,

S. de Grimaldi.

Et in Consilio Brab.

J. de Buschere.

SVMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

RUDOLPHI SECUNDI Imperatoris Privilegio
cautum est, ne quis intra viginti annos à prima editionis
die numerandos, Caroli Clusij opera quæcunque, ipso inscio
aut invito, integra, siue aliquam eorum partem imiteretur, ex-
primat, aut in publicum edat. Si quis autem eadem recudere,
& in fraudem prænominati Caroli Clusij edere aut vendere
ausus fuerit, cum nō solum eiusmodi operum exemplaribus
vendicandis privari, verum etiam multa decem marcarum
auri puri fisco Imperiali ac parti læsæ ex æquo soluenda ac
pendenda puniri volumus. Mandamus proinde, &c. Datum
in arce nostra Regia Pragæ, die decima quinta mensis Fe-
bruarii, anno Domini millesimo quingentesimo nonagesi-
mo tertio, Regnorum nostrorum Romani decimo octavo,
Hungarici vigesimo primo, & Bohemici iidem decimo
octavo.

Rudolphus.

Ad mandatum sacræ
Cæs. M^{ti} proprium

*Iacobus Curtius
à Senffenavv.*

Io. Barnitius.

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD VIDVAM,
ET IOANNEM MORETVM.
M. D. XCIII.